

УДК 81'367:82-1
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-2-19>

СИМВОЛІЗМ ЕПІТЕТІВ-КОЛЬОРОНОМІНАНТІВ У ЗБІРЦІ МАРИНИ БРАЦИЛО «ЧОТИРИ ПОРИ ЛЮБОВІ»

Ольшанська О. О.

*аспірантка кафедри українознавства
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8685-3260
olshanskaelena@gmail.com*

Ключові слова:
*кольорономінант, символ,
колористична парадигма,
синестезія, сучасна поезія.*

Творчість поетеси Марини Брацило є важливим феноменом не лише в контексті літератури Запорізького краю, а й у загальноукраїнському літературному процесі кінця ХХ – початку ХХІ століття.

У статті проаналізовано символізм епітетів-кольорономінантів збірки М. Брацило «Чотири пори любові». Методика дослідження поетичних текстів поєднує прийоми біографічного, культурно-історичного та рецептивно-естетичного аналізу творів.

У результаті дослідження була виділена провідна колористична парадигма кожного розділу збірки «Чотири пори любові» М. Брацило, визначені наскрізні колористичні мотиви, що поєднують традиційну українську символіку й особисте світосприйняття поетеси.

Для збірки «Чотири пори любові» характерне повторення авторкою певних кольорономінантів у різних циклах. Так формуються кольорові мотиви, символічний потенціал яких розкривається по-різному, залежно від пори року. Наприклад, сірий колір, який домінує в осінньому циклі, пізніше з'являється в зимових віршах, створює в такий спосіб тло для яскравих акцентів. Насичений помаранчевий колір, що переважає в зимовому циклі, символізує сонячне світло, життєву силу, тепло і передає спектр позитивних емоцій. У віршах розділу «Весна» помаранчеві акценти змінюють свою інтенсивність і перетворюються на золотисті відтінки, які поетеса поєднує з бузковим кольором. У літньому циклі бузкові відтінки набувають більшої щільності та перемежуються з фіолетовим кольором. Найпродуктивнішим в образній системі збірки є кольорономінант «зелений», що традиційно символізує молодість та цвітіння життя. Поетеса активно використовує художній прийом синестезії, надає образам об'ємності та повноти. Наскрізним для всієї збірки є епітет «прозорий», який надає віршам відчуття природної легкості.

Отже, колористична парадигма збірки М. Брацило «Чотири пори любові» утворює унікальну цілісну естетичну систему, аналіз та тлумачення якої в контексті традиційної української символіки дає ключ до розуміння особистості поетеси й окреслення мистецького портрета авторки.

SYMBOLISM OF COLOUR EPITHETS IN MARYNA BRATSYLO'S COLLECTION "FOUR SEASONS OF LOVE"

Olshanska O. O.

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Studies

Zaporizhzhia National University

Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

orcid.org/0000-0002-8685-3260

olshanskaelena@gmail.com

Key words: *colour nomination, symbol, colour paradigm, synaesthesia, modern poetry.*

The poetry of Maryna Bratsylo is the great phenomenon of Ukrainian literature of the late XX – early XXI centuries.

The article deals with the interpretation of colour epithets in Maryna Bratsylo's collection "Four Seasons of Love". The method of textual research combines the techniques of cultural and historical, biographical and receptive-aesthetic analysis. In the collection's poetic depiction each season has its dominating colour paradigm whose symbolic meaning greatly enriches the overall interpretative vision of every single poem and each poetic cycle of the collection.

The poetess makes certain colours reoccur in the adjacent poetic cycles thus creating the colour motives whose symbolic potential reveals itself differently depending on the season you regard. The grey colour which dominates in the autumn cycle later reappears in winter poems thus creating a background for the bright accents and making them more vivid on such foil. The rich orange colour that readers encounter in the winter cycle implies the sunlight, vitality, warmth and conveys the positive spectrum of emotions. With the change of seasons the dominant colour also transforms retaining its major characteristics and acquiring the new ones when combined with the new epithets. The orange accents of winter change their intensity and turn into the golden hues of spring and the poetess combines them with lilac colour typical for this season. The lilac colouring when used in the summer cycle acquires more density and becomes richer in violet tints. The combination of yellow and blue creates the green colouring with the symbolic semantics of youth and blossoming of life in full swing. The poetess also employs the synesthetic realization of colours relating the visual aspect to olfactory senses and tastes. Transparency creates the overarching colour motif of the whole collection – in itself it contains the possibility of every colour and endows the poems with the feeling of natural lightness. So, the palette created by Maryna Bratsylo referring to the traditional colour semantics enables some unique interpretations that are rooted in the poetess's view of the world.

Постановка проблеми. Вірші М. Брацило є зразком органічного поєднання традиційної української символіки та новаторських сенсотворчих елементів. Критичний огляд праць, присвячених творчості поетеси, переконує, що натепер її спадщина вивчена недостатньо. Частково аналізували творчий доробок мисткині А. Рекубрацький, П. Юрик, П. Ребро, В. Жилінський, І. Кушніренко й інші. О. Стадніченко висвітлила місце творчості М. Брацило в літературному процесі Запоріжжя. Літературознавець Ф. Штейнбрук зреагував на збірку вибраних поезій «Зоряна криця», проаналізував актуальність поезії М. Брацило в контексті української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Однак колористична парадигма творчості поетеси, що репрезентує авторську систему естетичного світосприйняття, досі не була досліджена. Усе це зумовило вибір теми пропонованого дослідження, актуальність якого пояснюється необхідністю цілісного системного вивчення поезії М. Брацило.

Метою роботи є аналіз символізму епітетів-кольорономінантів у збірці М. Брацило «Чотири пори любові» крізь призму традиційної української символіки й особливостей світосприйняття авторки. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: проаналізувати текстову тканину збірки та виділити й схарактеризувати колористичні мотиви,

притаманні кожному циклу (кожній порі року), визначити наскрізну колористичну символіку, що формує загальну палітру книжки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як згадують сучасники поетеси, М. Брацило була неординарною особистістю. Їй подобалися прикраси з натуральних каменів та одяг насичених відтінків. Окрім літератури та музики, з дитинства дівчина мала хист до малювання та фотографії. У вірші «Живопис» зі збірки «Шовкова держава» знаходимо таке зізнання ліричної героїні: «З дитинства люблю живопис. Привчила мама» [2, с. 132]. Чернетки творів поетеси часто були прикрашені малюнками, а батько мисткині, Анатолій Брацило, згадує: «Дивлячись на фото, які вона робила вже сучасним фотоапаратом, не можу не відзначити її надзвичайне відчуття кадру. Часто миттєвості, які вона зупиняла, вражали несподіваними ракурсами та деталями» [3, с. 221]. Проте ані живописом, ані фотографією Марина професійно не займалася, бо «перемогла любов до поетичного слова» [3, с. 221]. Глибокий естетизм світосприйняття, що був притаманний поетесі, безумовно, знаходив утілення в ліричних текстах, бо саме слово, а не фотоапарат чи пензель, вибрала М. Брацило за інструмент.

У збірці «Чотири пори любові» поетичні тексти згруповані в чотири розділи, названі відповідно до пір року: «Літо», «Осінь», «Зима», «Весна». Прикметно, що в інтерпретації авторки календарний цикл розпочинається саме з літа – цей розділ не лише стоїть першим, а також є найбільшим за обсягом та має найяскравішу палітру епітетів-кольоро-найменувань, порівняно з іншими циклами збірки.

Літо – це час максимального буяння барв у природі. Закономірно, що ключовою барвою літа є зелений колір, який в українській традиції сприймається як «символ природи; молодості; плодючості полів; краси і радості; ствердження життя» [6, с. 89].

У літньому циклі віршів М. Брацило також переважає кольорономінант «зелений», в такий спосіб авторка відтворює традиційне сприйняття цього кольору, водночас наснажує його новими нюансами та підживлює альтернативними засобами художньої виразності. А. Брацило згадує: «Марина любила жити в кольоровому світі. Любила носити одяг яскравих кольорів, із них найулюбленіший – зелений» [3, с. 220]. Саме зелений колір, на думку авторки, може стати універсальним заміном, наповнювачем, чинником оновлення світу, природи, а отже, і людини: «Хто зуміє, той пройде цим сонним теплом, / Зупинившись на мить попроситься з небом. / Замалює зеленим це вицвіле тло / І перейде котроюсь із сонячних гребель» [1, с. 30]. Згадане поетесою тло раніше, на попередньому етапі існування, могло мати будь-яке забарвлення,

однак усякий колір із часом тьмяніє, блідне, вицвітає. Для оновлення необхідна нова барва і вона, на думку авторки, зелена.

Часто у віршах літнього циклу епітет-кольорономінант «зелений» трапляється в поєднанні з образом дерева: «Бачиш? – **зелена** безвість спливає в небо, / У височінь проростають листям дерева <...>» [1, с. 8]; «Там на старім горісі / світять **зелені** лики / у мерехтливій рамі / в осінь мою дзвінку» [1, с. 11]. Таке поєднання наснажує вірші виразними візуальними образами, підсилює враження. Дерево, як і зелений колір, є важливим символом в українській та світовій культурі. Заборонений плід із дерева пізнання скуштувала Єва. Дерево життя (дерево роду) є важливим символом української традиційної вишивки (зокрема, весільних рушників). М. Чумарна зазначає: «Виростаючи із самого зародка життя, дерево людської долі, чи родинне дерево символізує розгалуження всіх гілок роду» [8, с. 58]. Отже, відтворений у віршах М. Брацило образ дерева в поєднанні із зеленим кольором символізує безперервний рух, зміну поколінь та природну плінність життя.

Окрім зеленого, наскрізною символікою віршів розділу «Літо» є холодні відтінки (синій, фіолетовий, фіалковий). Ці кольорономінанти наснажують поезію відчуттям свіжості, легкості, прохолоди. Цікаво, що в поезіях літнього циклу кольоронайменування «синій», «фіолетовий», «фіалковий» М. Брацило поєднує з образом неба: «Смальтою **синьою** небо осінне / Стане тужити по сонцю й лелеках» [1, с. 23]; «Живеш у **фіолетовому** небі: / Тобі у ньому затишно – і край»; «Я із землі росту й тягнусь до тебе, / В твоє **байдуже фіалкове** небо» [1, с. 15]. Таке співвіднесення образів суголосне християнській символіці кольору, де синій колір є певним містичним символом, що «виражає велику тайну та незбагненність неба» [5, с. 68].

За твердженням М. Чумарної, синій колір також є символом вірності та довіри [8, с. 20]. Таке ж визначення знаходимо у «Словнику символів культури України»: «Синій – спокійний, сентиментальний, серйозний. Символізує довір'я, безкінечність, сум. Це колір неба і моря. Він викликає відчуття холоду» [6, с. 124].

Фіолетовий колір, який поетеса також символічно поєднує з образом неба, на думку М. Чумарної, є символом «духовної рівноваги, гармонії, опанування своїх почуттів» [8, с. 20]. Проте у віршах М. Брацило кольорономінанти «фіалкове», «фіолетове» межують з епітетом «байдуже», отже, ці відтінки символізують радше індіферентність та прохолодність.

Як листя восени втрачає барви, так змінюється й палітра колором в осінньому циклі віршів збірки М. Брацило «Чотири пори любові». Переважа-

ють у віршах осіннього циклу коричневі відтінки (кавовий, брунатний): «*Лише надвечір виловлюєш в кавовій тіні / Рани стіни – наче здобич твого полювання*» [1, с. 39]; «*Моє безжалісне дитинство <...> Терпке, закохане, брунатне*» [1, с. 40]; «<...> *бринить настояна утома, / Мінор і обіцянка самоти – / Брунатної на чорно-золотому*» [1, с. 41].

За визначенням Т. Печенюк, коричневий колір, як і чорний, «належить до групи «низьких» кольорів» [5, с. 70]. Традиційно цей колір асоціюється із землею [6, с. 124], отже, може символізувати насиченість, певну важкість, приземленість, буденність або навіть укоріненість, стабільність та міць.

Метафорична конструкція «в кавовій тіні» є виявом синестезії, що «впливає із природної властивості людини переживати водночас враження, одержані від кількох органів чуття, що зумовлює синтез кількох відчуттів» [4, с. 625]. Так авторка синкретичним епітетом «кавова» не лише наголошує на кольорі, а й апелює до смакових та нюхових відчуттів читача, надає образу об'ємності та повноти, максимально активізує закладену в слові пам'ять органів відчуття [7, с. 250].

Процес трансформації природи, що зумовлений зміною пори року, проілюстрований у поезіях М. Брацило кольорономінантом «сірий»: «*Пані – печальна, тратить красу і листя, / Сірішають небо, повітря, паркани, фасади <...>*» [1, с. 45]; «*ти вернеш до холодного сірого міста*» [1, с. 46]. Увагу авторки привертають урбаністичні образи, що в її інтерпретації також зазнають сезонних змін – втрачають яскраві барви. У поезіях цього циклу переважає сумний настрій, суголосний з осіннім в'яненням природи. Відтінки сірого кольору є проміжними між білим і чорним та належать до ахроматичних кольорів [5, с. 20]. Якщо зважити на традиційне тлумачення білого й чорного кольору як символів добра і зла, світла й темряви [6, с. 25], можна інтерпретувати сірий колір як символ проміжного етапу, невизначеності, своєрідного чистилища.

У збірці «Чотири пори любові» сірий колір з осіннього циклу мігрує в зимові вірші. На відміну від осінніх поезій, де сірий траплявся епізодично, у зимовому циклі він стає основним тлом, він ніби розтікається, заповнює собою навколишній простір: «*золотава емаль серед сірого карбу*» [1, с. 48]; «*ставши мрією новорічною / ти влітаєш 164 в сірі сутінки*» [1, с. 56]; «*так минатиме день серед сірого брухту*» [1, с. 58]; «*Певно, не час весні, – / Бо не прийшла весна. / Сіре полум'я снів. Чорне більмо вікна*» [1, с. 63].

Проте акценти на сірому тлі – яскраві (переважно золотаві та помаранчеві): «*золотава емаль серед сірого карбу*» [1, с. 48]; «*і казково торкаєш прутиком / помаранчу мов світ **оранжеву***» [1, с. 56]; «*По тім постала зима / **Кольору помаранчі***» [1, с. 60].

«Оранжевий – колір керованої енергії, радості, комфортності. Ознака радості, спеки, енергії» [5, с. 77]. Теплий помаранчевий колір у системі образності М. Брацило розквітає саме взимку, в такий спосіб компенсуючи брак природного тепла, сонячного світла та яскравих кольорів.

Ще одним кольорономінативом, що використовує авторка в циклі «Зима», є епітет «чорно-білий». Це поєднання кольорів заступає фонові сірі відтінки та підкреслює суголосність стану природи в зимовий період та журливий, меланхолійний настрій ліричної героїні: «*віддаюся легкому прозорому плину / трачу смуток – немов висипається мак <...> / **чорно-біле** кіно. **чорно-білі** світлини. / **чорно-біла** зима»; «*завмирає зима в **чорно-білому** лоні. / **чорно-біле**. сліпе»; «**чорно-білі** зірки в **чорно-білому** небі. / **помаранчі руди**» [1, с. 47].**

Як стверджує мистецтвознавиця Т. Печенюк, для відображення пасивного стану зимової природи традиційно використовуються холодні кольори, що сяють внутрішньою глибиною та зосередженістю. «До них долучається білий – колір, який містить у собі всі тайни буття: усі кольори та емоції приховані до певного часу, до наступного пробудження» [5, с. 62]. У системі образності М. Брацило білий колір позиціонує в поєднанні із чорним, який практично в усіх етнокультурах є символом темряви, зла і навіть смерті [6, с. 125]. Таке контрастне кольорове рішення може символізувати дуальність світосприйняття, певну приреченість вибору між двома протилежностями, відсутність яскравих барв у природі та позитивних емоцій у людини.

Кольорономінатив «чорно-біле» притаманний лише зимовому циклу поезій, натомість вірші розділу «Весна» мають власну палітру кольорономінативів. Помаранчевий колір із зимового циклу пом'якшується до жовтого (золотого) – саме цей колір формує колористичний мотив весняного циклу: «***Золотаво-смугасте** рипіння паркету*» [1, с. 69]; «<...> *тебе збереже до березня / **Золотаве** моє тепло*» [1, с. 71]; «*Переддень **золотих** березневих веснянок»; «По тобі відійдуть, наче казка остання, / **Золотих** журавлів невагомі ключі*» [1, с. 88].

У християнській символіці золотий колір співвідноситься з Богом, у літературі – є символом-синонімом до слів «багатий», «щасливий», «рідний», «дорогий», «коштовний», «сонячний» [6, с. 125]. Прикметно, що поетеса вводить кольорономінатив на позначення цього кольору саме у весняному циклі, адже традиційно «радість пробудження природи навесні виражається через пронизані світлом кольори» [5, с. 62].

Властиве для поезики М. Брацило явище синестезії наявне й у весняному циклі, зокрема у вірші «Я люблю це народження тихого дня»: «***Золотаво-***

смуґасте рипіння паркету» [1, с. 69]. Авторка надає звуковому образу забарвлення, підсилює емоційність сприйняття тексту.

Ще один кольорономінант, що є ключовим у весняній палітрі М. Брацило, – «бузковий»: *«Напевне, знову – на світ / Уже встоперше родитись / Веселим подихом дня, / Бузковим бузьком – улет»* [1, с. 80]. Бузок є символом весни, тож уживання кольореми «бузковий» у поезіях весняного циклу є абсолютно вмотивованим та вписується в парадигму традиційних образів.

Бузковий колір із весняного переходить до літнього циклу віршів, де трансформується в насичений фіолетовий і тендітний фіалковий відтінки.

Рух кольорономінантів з одного розділу в інший у збірці М. Брацило «Чотири пори любові» символізує природний плин життя, гармонію світобудови, циклічність і взаємопов'язаність етапів існування світу та людини в ньому.

Наскрізним символом для всіх чотирьох циклів є епітет «прозорий». У літньому циклі знаходимо такі приклади: *«Миттєвий спалах. Питьма прозора»* [1, с. 5]; *«Світло падає прозорими пелюстками – / Ніби між хмар облітає, відцвівши, лелека»* [1, с. 8]; *«Я із землі росту й тягнусь до тебе <...> Прозорими руками ковили»* [1, с. 15].

У розділі «Осінь»: *«Бо так люблю оцю прозору стинь»* [1, с. 41]; *«Я тихо вцвіту у спокій <...> Прозорість сонного парку»* [1, с. 42].

У розділі «Зима»: *«віддаюся легкому прозору плину»*, *«ці прозорі двори. ці безлеті дерева»* [1, с. 47].

У весняному циклі: *«І ось – ми є, проявлені у світ / Беззахисно-прозорим негативом»* [1, с. 82]; *«Ті двоє на розі – сама ілюзорна весна. / Вона аж прозора від ніжності дотиків вітру»* [1, с. 85]; *«Під ноги / Лягла дзвінка прозора тинь стебла»* [1, с. 87].

Прозорість – це легкість, відкритість, чистота, щирість. Водночас це відсутність яскравої барви (або й цілковита відсутність кольору) та можли-

вість наповнення будь-яким відтінком. Продуктивність мотиву прозорості забезпечує загальну легкість, повітряність образної системи збірки. Епітет «прозорий» є спільним для всіх розділів, отже, виступає чинником об'єднання колористичної парадигми збірки в єдину циклічну систему.

Висновки. Отже, у збірці «Чотири пори любові» поетеса М. Брацило органічно використовує традиційну українську колористичну символіку, наснажує її новими відтінками та розширює спектр інтерпретацій.

Зміна пір року символічно втілена трансформацією кольорів: сірий колір з осені перетікає до зимового циклу поезій, де стає тлом для яскравих – жовтогарячих – акцентів. Теплий помаранчевий колір у зимових віршах стає символом сонячного світла, життєвої енергії, тепла та позитивних емоцій. Зі зміною сезону оранжевий набуває золотистих відтінків та разом із бузковим кольором стає провідним мотивом весняного циклу. Бузковий у розділі «Літо» набуває соковитості, повноти й насиченості, перетворюється на фіолетовий та фіалковий відтінки. З поєднання жовтого та блакитного створюється зелений колір, що символізує собою розквіт, молодість, буяння життя та стає провідним мотивом літнього циклу віршів. Увага М. Брацило до відображення кольорів у поезіях безпосередньо пов'язана з особливостями світосприйняття авторки. Як згадують сучасники, у повсякденному житті поетеса також віддавала перевагу яскравим кольорам, проявляла таким способом свою творчу вдачу. Тож і в образній системі лірики мисткині епітети-кольорономінанти посідають чільне місце.

Отже, у результаті дослідження були виділені та проаналізовані колористичні мотиви, притаманні кожному розділу збірки «Чотири пори любові» М. Брацило, визначені наскрізні колористичні мотиви, що поєднують традиційну українську символіку й особисте світосприйняття поетеси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брацило М. Чотири пори любові : поезії. Київ : Видавництво Сергія Пантюка, 2006. 96 с.
2. Брацило М. Шовкова держава : Лірика. Київ : Наш формат, 2014. 336 с.
3. Брацило М. Я зроду тут живу.. : Рання лірика, спогади сучасників. Запоріжжя : Дике поле, 2018. 248 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
5. Печенюк Т. Кольорознавство : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Грані-Т, 2010. 192 с.
6. Словник символів культури України / за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка, М. Дмитренка. Київ : Міленіум, 2002. 260 с.
7. Ткаченко А. Мистецтво слова : Вступ до літературознавства : підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів. 2-е вид., випр. і доповн. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.
8. Чумарна М. Тайнопис вишивки. Львів, 2016. 96 с.

REFERENCES

1. Bratsylo M. (2006) *Chotyry pory liubovi* [Four Seasons of Love]. Kyiv : Publisher Serhii Pantiuk. (in Ukrainian)
2. Bratsylo M. (2014) *Shovkova derzhava* [Silk Kingdom]. Kyiv : Nash Format. (in Ukrainian)
3. Bratsylo M. (2018) *Ya zrodu tut zhyvu...* [I have lived here since birth]. Zaporizhzhia : Dyke pole. (in Ukrainian)
4. Hromiak R.T., Kovaliv Yu.I., Teremko V.I. (eds) (2007) *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Dictionary of literary criticism]. Kyiv : Akademiia. (in Ukrainian)
5. Pecheniuk T. (2010) *Koloroznavstvo* [Chromatics]. Kyiv : Hrani-T. (in Ukrainian)
6. Kotsura V.P., Potapenko O.I., Dmytrenko M.K. (eds.) (2002) *Slovnyk symboliv kultury Ukrainy* [Dictionary of Ukrainian cultural symbols]. Kyiv : Milenium. (in Ukrainian)
7. Tkachenko A. O. (2003) *Mystetstvo slova* [The art of the word]. Kyiv : Kyiv University. (in Ukrainian)
8. Chumarna M.I. (2016) *Tainopys vyshyvky* [Cryptography of embroidery]. Lviv. (in Ukrainian).